

Razumijevanje izvještaja o halucinacijama

Škarica, Dario

Source / Izvornik: **Služba Božja : liturgijsko-pastoralna revija, 2021, 61, 337 - 337**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.34075/sb.61.3.3>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:777405>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Dario Škarica
RAZUMIJEVANJE IZVJEŠTAJA O HALUCINACIJAMA

The Understanding of Reports on Hallucinations

UDK: 159.961.2+616.89-008.42

Izvorni znanstveni rad
Original scientific article
Primljeno 11/2020.

Sažetak

U ovom su članku razrađene sljedeće ideje i teze: (1) halucinator može pretraživati vlastite halucinacije, što često i čini, iz čega slijedi da halucinacija, premda po naravi nefizička, ipak jest objekt, pretraživan (ili barem pretraživ), (2) premda povlašten, halucinatorov pristup halucinaciji nije neutralan, nego selektivan, (3) premda kompetentan očevidac vlastite halucinacije, halucinator može u mnogom pogledu biti inkompetentan izvjestitelj o njezinu sadržaju, (4) izvještaj o halucinaciji (koliko god da je ona sama po svojoj naravi privatna) moguć je zato što su javne kategorije pod koje ona biva u izvještaju podvedena, (5) izvještaji o halucinacijama mogu biti ciljani ili spontani, (6) glavna je svrha spontanih izvještaja o halucinaciji da izvijeste o situacijskom značenju halucinacije i o njezinu doživljaju, a ne o njezinu pojavnom sadržaju, (7) naše razumijevanje spontanih izvještaja o halucinacijama omogućeno je, u prvom redu, kognitivnom empatijom, a ne imaginacijom.

Ključne riječi: izvještaji o halucinacijama; privatnost halucinacija; nefizički objekti; povlašteni pristup; kognitivna empatija.

Dva su glavna cilja ovog rada: prvo, razumjeti samu mogućnost izvještaja o halucinacijama (u čemu se ta mogućnost sastoji, što to čini izvještaj o halucinacijama uopće mogućim), drugo, razumjeti samu intenciju izvještaja o halucinacijama (je li njegova svrha ta da preslika samu halucinaciju, što vjernije i pot-

punije, u sugovornikovoju imaginaciji, ili je možda njegova svrha nešto drugo, tako da potpun i posve vjeran odraz u sugovornikovoju mašti zapravo i nije važan). U prvom dijelu rada tražim odgovor na prvo od ova dva pitanja (ono o samoj mogućnosti izvještaja o halucinaciji), i to analizom halucinatorova pristupa vlastitoj halucinaciji – od iskustva, preko pažnje, do kategorija (u okviru kojih izvještaj biva formuliran). U drugom dijelu rada držim se načela da izvještaj o halucinaciji treba razumjeti u okviru njegove intencije, svrhe s kojom je podnesen, koju pritom definiram (okvirno) prema razlici između ciljanog i spontanog izvještaja o halucinaciji.

1. OD ISKUSTVA DO IZVJEŠTAJA

U ovom dijelu rada analiziram halucinatorov pristup pojavi (halucinaciji). Tri se momenta pritom pokazuju posebno važnima: prvo, povlaštenost halucinatorova pristupa (vlastitoj) halucinaciji, drugo, pažnja (mimo koje pojava može biti dana, ali ne i primijećena – u punom smislu te riječi) i, treće, kategorije (u okviru kojih pojava biva mišljena). Izvještaj o halucinaciji bitno je, u samoj svojoj naravi, određen ovim trima čimbenicima (što definiraju sam halucinatorov pristup halucinaciji).

1.1. *Očevid*

Pojava je varljiva i nevarljiva. Mogu se prevariti da je stvar tamo gdje je vidim (čujem itd.), ali se ne mogu prevariti da je vidim tamo gdje je vidim (i čujem tamo gdje je čujem itd.); mogu se prevariti da je stvar takva kakvom je vidim, ali se ne mogu prevariti da je vidim takvom kakvom je vidim; mogu se prevariti da je stvar tolika kolikom je vidim, ali se ne mogu prevariti da je vidim tolikom kolikom je vidim; itd. Mogu se prevariti i da postoji stvar koju vidim (čujem itd.), ali se ne mogu prevariti da je vidim (čujem itd.), tad kad je vidim (čujem itd.).

Ukratko, pojava je varljiva u pogledu same stvari (postoji li ili ne postoji, ako postoji, onda gdje i kada, kakva, kolika itd.), ali ne i u pogledu sebe same: bilo bi to protuslovlje da dotičnu stvar ne vidim tamo gdje je vidim i da je ne vidim takvom kakvom je vidim, tolikom kolikom je vidim itd., ili da je ne vidim tad kad je vidim (bez obzira postoji li ona pritom stvarno ili ne postoji), ali nema protuslovlja u tome da je vidim i kad je u stvarnosti nema,

ili da je vidim drugdje, a ne tamo gdje zapravo jest, i drukčijom nego što stvarno jest, većom ili manjom nego što stvarno jest itd.¹

Naša je tema (u ovom radu) pojava, a ne stvarnost. Istražujemo izvještaje o halucinacijama, a ne o stvarnosti. Dapače, kad je riječ o halucinacijama, stvarnosti zapravo i nema (one koja bi se u tim halucinacijama pojavljivala) – objekti koji se u halucinacijama pojavljuju u stvarnosti ne postoje.

Svjedok (onaj koji nas izvještava o svojoj halucinaciji, koji tim izvještajem o njoj nešto svjedoči) ne može se varati u pogledu same pojave (da je vidi, tu gdje je vidi i tada kada je vidi, takvom kakvom je vidi i u veličini u kojoj je vidi itd.). Bilo bi besmisleno i pomisliti da on svoju halucinaciju ne vidi takvom kakvom je vidi, tu gdje je vidi, tolikom kolikom je vidi itd. Drugim riječima, kad je o pojavi riječ, halucinator je kompetentan očevidac. Dapače, on je zapravo i jedini očevidac, jer su halucinacije privatne pojave, tako da *per definitionem* drugih očevidaca nema, osim halucinatora sama. Nitko mu, dakle, ne može reći niti da ništa ne vidi, niti da vidi nešto drugo, a ne to što vidi, niti da pojavu koju vidi vidi na nekom drugom mjestu, a ne tu gdje je vidi, niti da je vidi u nekoj drugoj veličini, a ne u toj u kojoj je vidi itd., jer nitko i nema uvida u tu pojavu (njegovu halucinaciju), osim njega sama. Drugim riječima, halucinator ima povlašten pristup svojoj halucinaciji.²

No od kompetentna očevica do kompetentna svjedoka (izvjesitelja) pruža se određeni put. Kompetentan očevidac ne mora biti i kompetentan svjedok. Povlašten pristup pojavi (halucinaciji) ne implicira nepogrešivost svjedočanstva o njoj.

1.2. Pažnja

Fokus. Pažnja je selektivna. Unutar pojave ona dijeli ono relevantno od onog irelevantnog i pritom potonje zanemaruje,

¹ Introspekcija (koja *per definitionem* ne ide dalje od pojave i ne tiče se same stvarnosti, ne svjedoči o njoj) tradicionalno je smatrana nepogrešivom. Usp. npr. Jonathan Dancy i Ernest Sosa (ur.), *A Companion to Epistemology*, Blackwell, Oxford, 1992., str. 219 (u: Vrinda Dalmiya, „Introspection“), str. 146 (u: William P. Alston, „Foundationalism“), str. 206 (u: William P. Alston, „Infallibility“), str. 475 (u: Alan H. Goldman, „Sense-data“), str. 159–162 (u: Alan H. Goldman, „The given“).

² O pojmu povlaštenog pristupa usp. npr. William Lyons, *The Disappearance of Introspection*, A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge (Massachusetts), London (England), 1986., str. 130–131, 105–106; Quassim Cassam, Introduction, u: Quassim Cassam (ur.), *Self-Knowledge*, Oxford University Press, New York, 1994., str. 15; Sven Bernecker i Fred Dretske, *Knowledge. Readings in Contemporary Epistemology*, Oxford University Press, New York, 2000., str. 433–434.

na prvo se fokusira. Tim načinom pojava, koja bi sama po sebi bila ravnomjerna, u svakome svome dijelu jednako relevantna (ili irelevantna), biva artikulirana, dobiva strukturu, prema kriteriju relevantnosti: s jedne strane, onaj njen dio (trenutno) u fokusu svijesti, pojavno jasan i određen, s druge strane, ostali njeni dijelovi, trenutno na marginama svijesti, na njenoj periferiji, u pojavnom smislu poprilično nejasni i neodređeni.³

Pritom, fokus ne mora biti stalan, sve vrijeme jedan te isti: pojavu možemo pretraživati, fokusirajući se sad na ovaj, sad na onaj njezin (relevantni) dio. Dapače, tijekom vremena može se i neki prvotno zanemareni njen dio pokazati relevantnim i tako privući pozornost, prijeći s periferije u fokus.⁴

Pojava ne mora biti atendirana. Čovjek može biti udubljen u misli ili u predodžbe (maštarije), prazna pogleda (ili zatvorenih očiju), zanemarujući ono što na marginama svoje svijesti i dalje vidi ili čuje itd. Pojava ne mora biti relevantna. Misao ili predodžba mogu biti relevantnije.⁵

Atencionalna kompetencija. Nazovimo atencionalnom kompetencijom sposobnost prepoznavanja onog (u danom trenutku) uistinu relevantnog, nasuprot onom (u tom trenutku) uistinu irelevantnom, tj. sposobnost fokusiranja na ono (u dotičnom trenutku) doista relevantno i marginaliziranja onog (u tom trenutku) doista irelevantnog. Kompetentan očevidac može biti i atencionalno posve inkompetentan, fokusirajući se konstantno na one (u dotičnom trenutku) irelevantne dijelove pojave (zanemarujući, dakle, one relevantne) ili fokusirajući se nasumce i na one relevantne i na one irelevantne njene dijelove, podjednako (ne razabirući, dakle, jasno i postojano, koji su relevantni, a koji irelevantni).⁶ Pritom on sve vrijeme to što vidi (ili čuje, opipa itd.) vidi takvim kakvim ga (u tom trenutku) vidi i tolikim kolikim ga

³ Usp. npr. Michael W. Eysenck i Mark T. Keane, *Cognitive Psychology. A Student's Handbook*, četvrto izdanje, Psychology Press, Hove i New York, 2005., str. 141.

⁴ Usp. npr. Alfred L. Yarbus, *Eye Movements and Vision*, Plenum Press, New York, 1967., str. 171–196; Elizabeth A. Styles, *Attention, Perception and Memory. An Integrated Introduction*, Psychology Press, Hove i New York, 2005., str. 74–75; Bernard J. Baars, *In the Theater of Consciousness*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1997., str. 106.

⁵ Usp. npr. Bernard J. Baars, *A Cognitive Theory of Consciousness*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988., str. 288; Bernard J. Baars, *In the Theater of Consciousness*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1997., str. 106–107.

⁶ Naznačena je ta mogućnost i u Alfred L. Yarbus, *Eye Movements and Vision*, Plenum Press, New York, 1967., str. 171–175.

(u tom trenutku) vidi, na tom mjestu na kojem ga (u tom trenutku) vidi itd. Sve vrijeme, dakle, on je kompetentan očevdac, ali ujedno i atencionalno sasvim inkompetentan.

Pojava. Pažnja bira prema trenutnoj dispoziciji (organskoj, afektivnoj, intelektualnoj itd.) i prema trajnoj mentalnoj formaciji (profesionalnoj, kulturalnoj itd.). Recimo da je posrijedi halucinacija koja uključuje istodobno i miris hrane i žubor vode. Ako je pritom halucinator gladan, njegovu će pažnju privući miris hrane, pri čemu žubor vode gotovo da i neće čuti, posebno ako je izrazito gladan. Ako je, međutim, žedan (ili izrazito žedan), njegovu će pažnju privući žubor vode, više nego miris hrane, kojega možda i neće biti svjestan, osim tek sasvim nejasno i neodređeno, negdje na margini svoje svijesti. Ili, recimo da je posrijedi halucinacija neke inkunabule i stola na kojem se ona nalazi negdje usred Sahare. Ako je halucinator bibliofil, njegovu će pažnju privući inkunabula; ako je stolar, njegovu će pažnju privući prije stol nego inkunabula, pogotovo ako je vješto izrađen; a ako je domorodac, odrastao u kulturi u kojoj nema ni knjiga ni stolova, njegovu će pažnju privući vizualno dominantniji objekt, stol (za inkunabulu će možda držati da je tek dio stola), ali ne onako kako taj stol privlači stolara (umijećem izrade), nego kao nešto novo i nepoznato, s pitanjem koje se pritom prirodno javlja u svijesti: „Kakva je to čudna stvar?“

Ukratko, pažnja nije neutralna, nego određena raznim čimbenicima, od onih bioloških, organskih, do onih kulturalnih, tako da će i gladan i žedan čuti u gornjem našem primjeru isto – naime, i miris hrane i žubor vode – ali će gladan čuti miris hrane jasno i određeno, posebno s obzirom na mjesto s kojeg se širi, pri čemu će žubor vode čuti nejasno i neodređeno, gotovo nesvjesno, dok će žedan, obrnuto, žubor vode čuti jasno i određeno, posebno s obzirom na smjer iz kojeg ga čuje, pri čemu će miris hrane čuti sasvim nejasno i neodređeno, na samom rubu svijesti, kao što će i bibliofil vidjeti inkunabulu jasno i određeno, kao poseban predmet, što plijeni posebnu njegovu pozornost, pri čemu će stol vidjeti krajnje nejasno i neodređeno, dok će domorodac vjerojatno vidjeti stol jasno i određeno, kao predmet poprilično nepoznat, k tome i vizualno dominantan, pri čemu će inkunabulu vidjeti tek nejasno i neodređeno.

Pritom će bibliofil zacijelo pretraživati inkunabulu, fokusirajući se sad na ovaj sad na onaj njen dio, sad na ovaj sad na onaj njen aspekt (boju, veličinu itd.), kao što će i stolar pretra-

živati stol, fokusirajući se sad na ovaj sad na onaj njegov dio ili aspekt. Tijekom tog pretraživanja pojedini će dijelovi i aspekti dotične pojave (stola, inkunabule itd.) bivati sad jasni i određeni, sad nejasni i neodređeni, ovisno o tom hoće li u dotičnom trenutku biti atendirani ili marginalizirani (u fokusu ili na margini svijesti). Sve vrijeme, međutim, pojava će biti jedna te ista, s promjenom fokusa neće nastati nova halucinacija, već samo novo iskustvo te iste halucinacije (inkunabule na stolu usred Sahare). Sama je pojava dakle stalan objekt dotičnog (atencionalnog) pretraživanja, pojedina su iskustva tek trenutačan rezultat tog pretraživanja, ali bi ih pritom bilo sasvim pogrešno odvojiti od same pojave, jer bi to pojavu učinilo nepojavnom – u čemu da se ona pojavi, ako ne u iskustvu.

Ukratko, pojava je nužno, u samoj svojoj biti, dvoaspektna: s jedne strane, ona je nužno objekt (sama halucinirana hrana, voda, inkunabula, stol itd., u svojem mirisu, zvuku, obliku, boji itd.), stalan u mijeni trenutačnih iskustava, s druge strane, ona je i samo (trenutačno) iskustvo tog mirisa, zvuka, boje, oblika itd., te (halucinirane) hrane, vode, inkunabule, stola itd. Bez iskustva ne bi ona bila pojava, nego nešto nepojavno, boja koju halucinator ne bi vidio, miris koji on ne bi čuo itd. Bez ičeg stalna (objektivna) u toj mijeni trenutačnih iskustava ne bi ona bila pojava nečega (nekog objekta, makar i samo halucinirana – npr. te halucinirane hrane, vode, inkunabule, stola itd.), već samo prazan slijed iskustava (boja, mirisa, zvukova itd.), bespredmetan i nesuvisao.

Pristup pojavi. Premda povlašten, halucinatorov pristup pojavi nije neutralan, nego selektivan, određen kategorijama koje konstituiraju halucinatora što kao biološko, animalno biće (hrana, piće itd.), što kao socijalno, kulturalno biće (stol, knjiga, inkunabula itd.). Te kategorije daju smjer halucinatorovoj pažnji (ovaj, a ne onaj), definiraju njegov atencionalni pristup pojavi, mimo kojega mu pojava može biti dana, ali ne i doživljena – onako, naime, kako mu biva dana dok je udubljen u nešto sasvim drugo (u neku svoju misao ili maštariju, sjećanje itd.), ravnomjerno, indiferentno, irelevantno, neprimijećeno, bez doživljaja kojim bi se uz nju vezao, kojim bi joj pristupio.⁷

⁷ Usp. Nicole M. Long, Brice A. Kuhl i Marvin M. Chun, Memory and Attention, u: John T. Wixted (glavni urednik), Elizabeth A. Phelps i Lila Davachi (urednice sveska), *Stevens' Handbook of Experimental Psychology and Cognitive Neuroscience* (četvrto izdanje), sv. 1: *Learning and Memory*, John Wiley and Sons, New

Izvještaj. Halucinacija će biti zapamćena onako kako je atendirana.⁸ Gladan će zapamtiti miris hrane, žubora vode možda se već vrlo brzo više i neće moći sjetiti. Žedan će zapamtiti žubor vode, mirisa hrane možda se već vrlo brzo više i neće moći sjetiti. Bibliofil će zapamtiti inkunabulu, živo, jasno i određeno, stola će se sjećati tek blijedo, nejasno i neodređeno. Stolar će zapamtiti stol, pojedine njegove dijelove, detaljno, inkunabule će se sjećati tek nejasno i neodređeno, kao nekakve knjige na stolu. Domorodac će zapamtiti tek neku čudnu stvar. Ukratko, sjećanje nije neutralno, nego selektivno, određeno selektivnim halucinatorovim atencionalnim pristupom.

To pak znači da ni izvještaj, onaj retrospektivni, neće biti neutralan, nego selektivan, jer je takvo i sjećanje, na kojem počiva.⁹

No neutralan nije ni simultani izvještaj,¹⁰ nego je i on selektivan (poput retrospektivnog), jednostavno zato što je selektivan sam izvjestitelj (halucinatorov) pristup pojavi (ili, drugim riječima, jednostavno zato što neutralna pristupa pojavi nema). Ako pojava nije doživljena, ostatak će ona neprimijećena, tako da izvještaja o njoj neće biti. Primijećena, međutim, može ona biti samo ako joj pristupimo s određenom pažnjom, atencionalno. Pažnja pak bira svoj fokus, nije neutralna, nego selektivna, pa takvim čini i iskustvo dotične pojave, ono aktualno, kao svoj rezultat, na kojem se simultani izvještaj temelji, od kojeg on polazi.

1.3. Riječ

Kažiprst. Recimo da inkunabulu na stolu u Sahari percipiraju – i bibliofil i stolar i domorodac – nije ona dakle halucinirana, nego percipirana. I recimo da bibliofil pokaže (kažiprstom) prema inkunabuli. Stolar i domorodac vjerojatno će pomisliti da bibliofil pokazuje prema dotičnoj stvari (koju će stolar držati knjigom, a domorodac dijelom neke čudne stvari). No neovisno o njihovoj (ili bilo čijoj) presumpciji, ovakvoj ili onakvoj, nije uopće

York, 2018., str. 286–287 (u daljnjem tekstu služim se kraticom Long, Kuhl i Chun, *Memory and Attention*).

⁸ Usp. Long, Kuhl i Chun, *Memory and Attention*, str. 285–290.

⁹ Retrospektivnim izvještajem zovem onaj izvještaj koji je naknadan, nakon što pojave više nema. Retrospektivni se izvještaj ne temelji na samoj dotičnoj pojavi, nego na njenoj reprezentaciji u sjećanju.

¹⁰ Simultanim izvještajem zovem onaj za vrijeme same pojave, dok je ona još prezentna. Simultani se izvještaj oslanja na pojavu samu, a ne na njenu reprezentaciju u sjećanju.

jasno pokazuje li bibliofil na dotičnu stvar ili na dotičnu boju ili na dotični format, mjesto, veličinu itd., jer kako bi drukčije pokazao na dotičnu boju ili format itd. osim upravo tako kako pokazuje na dotičnu stvar.¹¹ Sam čin pokazivanje, dakle, višeznačan je, sam po sebi nedovoljno određen.

Identifikacija i predikacija. Misao, međutim, ona s kojom bibliofil pokazuje prema toj stvari (misleći, dakle, na nju, a ne na njenu boju, niti na njen format, mjesto, veličinu itd.), jasna je i određena: taj dio pojave tom je mišlju podveden pod kategoriju stvar (*knjiga, inkunabula*), a ne pod kategoriju *kakvoća (boja), veličina, oblik* itd. Potrebno je, dakle, da bi komunikacija uspjela, 'kažiprst' disambigvirati (razaznačiti) dotičnom riječju, onom pravom – u ovom kontekstu, riječju *stvar*. Tim verbalnim disambigviranjem predmet izričaja (molbe, upita, izvještaja – o čemu već da je riječ) biva u danom kontekstu dovoljno jasno određen, njegova identifikacija biva dovršena. 'Kažiprstom' bila je ona tek inicirana ili barem nedostatno dovršena, katkad (u nekom kontekstu) možda i dovoljno jasna, ali ne i sasvim dovršena.

Pokazujući prema tom objektu, bibliofil zna misli li na stvar (inkunabulu) ili na njenu boju, format itd., ali pukim pokazivanjem ne uzmaže tu svoju misao i iskazati – ona, dakle, ostaje jasnija i određenija od sama pokazivanja, pokazivanje se u tom smislu pokazuje nedostatno određenim iskazom te misli. Riječ disambigvira, razrješuje tu višeznačnost pokazivanja. Verbalni iskaz (verbalna identifikacija) dostatno je određen iskaz misaone identifikacije dotičnog objekta, zato što uspijeva pojavu podvesti pod kategorije koje pukim pokazivanjem nije moguće razlučiti jedne od drugih. Pokazujemo prema mjestu, na kojem se nalaze i stvar i boja i format itd. Mjesto, dakle, samo po sebi ne luči stvar od njene boje ili formata itd. Kažiprst pak ne može pokazati do na mjesto – ne može, dakle, razlučiti ono što je tim mjestom nerazlučeno. Ali zato riječ ne pokazuje prema mjestu, nego prema kategorijama (uključujući i one specijalne), tako da može razlučiti između onoga svega što mjesto ostavi nerazlučenim.

No, kad bi bibliofil svoje pokazivanje (kažiprstom) prema dotičnom mjestu i dopunio riječju kojom bi precizirao na što pritom misli (da li na stvar ili na njenu boju, format, mjesto itd.), njegov bi jezični (komunikacijski) čin bio i dalje nepotpun, nedovr-

¹¹ Razmatranja u ovih nekoliko odlomaka dijelom su nadahnutu Wittgensteinovim istraživanjima ostenzivne definicije. Usp. o tom npr. Marie McGinn, *Wittgenstein and the Philosophical Investigations*, Routledge, London, 1997., str. 61–70.

šen. Pitali bismo se, naime, što on hoće tim verbalno dopunjenim pokazivanjem: izvijestiti nas o dotičnom objektu (što je on, kakav je, koliki, gdje itd. – predikirati mu, dakle, neko određeno šostvo, kakvoću, kolikoću itd.) ili možda upitati nas nešto o njemu (što je, kakav je, koliki, gdje itd.) ili možda zamoliti nas nešto u vezi s njim itd. Taj bi objekt, dakle, bio u potpunosti identificiran, njegova bi identifikacija bila dovršena, bilo bi nam sasvim jasno o kojem je objektu riječ, ali nam ne bi bila jasna svrha te identifikacije, ne bi nam bilo jasno s kojom nam svrhom bibliofil identificira taj objekt, da bi nas o nekoj njegovoj kakvoći izvijestio (ili o njegovoj veličini, obliku, mjestu, šostvu itd.), da bi nas u vezi s njim nešto zamolio, da bi nas u vezi s njim nešto upitao itd. Identifikacijom objekta (teme) jezični čin još uvijek ne biva dovršen. Po dovršenoj identifikaciji objekta očekujemo i dovršetak dotičnog jezičnog čina – npr. predikatom, ako je posrijedi izvještaj, ili upitnikom, ako je posrijedi (pisano) pitanje, ili uskliknikom, ako je posrijedi (pisana) naredba itd. Izvještaj, dakle, uz identifikaciju dotičnog objekta, uključuje nužno još i predikaciju (kojom o tom objektu izvještava što je ili kakav je, koliki, gdje itd.).¹²

Kategorizacija. Predikacija je, poput identifikacije, podvođenje pod kategoriju. Od identifikacije se razlikuje po svojoj svrsi. Svrha je identifikacije da nam kaže o *kojem* je objektu riječ. Predikacija, međutim, kaže nam što je taj objekt ili *kakav* je, *koliki*, *gdje* itd. Pritom nije riječ o različitim kategorijama, onima s pomoću kojih identificiramo nasuprot onima koje predikujemo, nego naprotiv istu kategoriju kojom identificiramo možemo i predikirati i, obrnuto, istom onom koju predikujemo možemo i identificirati. Primjerom, u rečenici „Crna je lopta gore.“ identificiramo bojom („Koja lopta?“ – „Crna, a ne plava.“), predikujemo pak mjesto (gore, a ne dolje), dok u rečenici „Gornja je lopta crna.“ identificiramo mjestom („Koja lopta?“ – „Gornja, a ne donja.“), koje smo u prethodnoj rečenici predikovali, predikujemo pak boju (crnu, a ne plavu), kojom smo u prethodnoj rečenici identificirali. Jedno su dakle kategorije, drugo su međutim funkcije u okviru kojih kategorije primjenjujemo (identificiranje, predikiranje, molba, pitanje itd.).

¹² Razlika između objekta o kojem izvještaj izvještava i predikata koji tim izvještajem biva objektu predikiran srodna je jezikoslovnoj razlici između teme i reme. Usp. o toj razlici npr. Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, JAZU i Globus, Zagreb, 1986., str. 17, 21–24 i 35; Robert Lawrence Trask, *Temeljni lingvistički pojmovi*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., natuknice: „Dano/novo“ (str. 47) i „Tema“ (str. 355–356).

Javnost. Izvještaj kaže nekome (sugovorniku, primatelju, recipijentu) nešto o nečemu (ili o nekome). Izvjestitelj fokusira sugovornika na dotični objekt (o kojem izvještava), podvodeći taj objekt pod određenu kategoriju, sugovorniku dostupnu (inače, kad ta kategorija sugovorniku ne bi bila dostupna, fokusiranje ne bi uspjelo, sugovornik ne bi mogao znati o čemu je riječ, o kojem ga to objektu izvjestitelj izvještava). Uz to, izvjestitelj i predicira dotičnom objektu neki predikat – neko štoštvo, bit (definira ga), neku kakvoću (kvalificira ga), neku količinu, veličinu (kvantificira ga), neko mjesto (locira ga), vrijeme (datira ga) itd. Predicirajući mu neki predikat, podvodi ga zapravo pod određenu kategoriju (mjesto, vrijeme, štoštvo, kakvoću, kolikoću, odnos itd.), sugovorniku dostupnu – inače, kad ta kategorija sugovorniku ne bi bila dostupna, predikacija ne bi uspjela, sugovornik ne bi mogao znati što to izvjestitelj predicira dotičnom objektu. Dostupnost kategorija kojima izvjestitelj sugovornika fokusira na dotični objekt i tom objektu nešto predicira, njihova javnost (nasuprot privatnosti same pojave, iskustva, halucinacije) nije pojavnog, nego misaonog karaktera: kategorije se ne pojavljuju, one nemaju ni boju, ni miris, ni druga pojavna svojstva, ali se zato očituju kao okviri našega mišljenja, unutar kojih dotični objekt (npr. pojavu) mislimo i shvaćamo. Izvještaj dakle u svakom slučaju (kako pri fokusiranju, tako i pri prediciranju) podvodi pojavu (halucinaciju), cijelu ili dotični njen dio ili aspekt, pod određene kategorije, javne, misaono dostupne ne samo izvjestitelju nego i sugovorniku (ili sugovornicima). Predmet je izvještaja, dakle, pojava (halucinacija, iluzija – privatna), ali podvedena pod određene kategorije (javne), tj. mišljena, promišljena, prožeta tim kategorijama, a ne sirova, kategorijalno neodređena, predmet pukog pokazivanja.¹³ Put od očevida do izvještaja put je od sirove pojave, kategorijalno još uvijek neodređene, do pojave promišljene određenim kategorijama – identificirane (koja), definirane (u pogledu svoga štoštva), kvalificirane, kvantificirane, locirane, datirane itd. – tj. do dovršene, kategorijalno razrađene misli o toj pojavi, riječima

¹³ Razlika između sirove i kategorijalno obrađene pojave posebno je izražena u epistemološkim raspravama o empirijskom znanju – primjerice, u Kantovoj transcendentnoj analitici (usp. o tom npr. Sebastian Gardner, *Kant and the Critique of Pure Reason*, Routledge, London i New York, 1999., str. 115–207) ili u Husserla (usp. o tom npr. Dan Zahavi, *Husserl's Phenomenology*, Stanford University Press, Stanford, 2003., str. 33) ili u Sellarsa – usp. Wilfrid Sellars, *Empiricism and the Philosophy of Mind*, Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) i London (England), 1997.

iskazane, izrečene. U tom smislu, premda ne vara (u pogledu trenutačnog iskustva), očevid ipak nije dostatan, jer ne nudi dalje od pojave u smislu trenutačnog iskustva, koje tek treba podvesti pod prave kategorije, one koje pojava dopušta, kao objekt koji nam se u tom iskustvu očituje. Koja je kategorija prava, pokazat će vrijeme, tijekom niza trenutačnih iskustava, a ne tek pojedino trenutačno iskustvo, očevid.¹⁴

Um. Kategorije unutar kojih izvjestitelj formulira svoj izvještaj moraju, dakle, biti javne, sugovorniku dostupne – inače, izvještaj ne bi mogao izvjestiti, sugovornik ga ne bi mogao shvatiti. Izvjestitelj i sugovornik moraju dakle dijeliti isti um, iste kategorije. Obično su to kategorije uvriježene u dotičnoj kulturi, izvjestiteljevoj i sugovornikovoj, unutar kojih, s jedne strane, izvjestitelj identificira dotični objekt i predičira mu neko svojstvo, stanje, mijenu itd., fokusirajući tako svoga sugovornika na taj objekt i obavještavajući ga o tom svojstvu, stanju, mijeni itd. tog objekta, s druge pak strane, te iste, kulturalno uvriježene kategorije okvir su unutar kojega i sugovornik shvaća o kojem ga to objektu izvjestitelj izvještava i što mu točno o tom objektu govori (u svome izvješću). Uvriježene kategorije omogućuju dakle intrakulturalno razumijevanje. No kategorije unutar kojih izvjestitelj formulira svoj izvještaj nisu dostupne samo intrakulturalno, mišljenju i shvaćanju unutar dotične kulture, nego i suprakulturalno, mišljenju i shvaćanju uopće, povrh dotične kulture i preko uvriježenoga, što čini mogućim i interkulturalno (a ne samo intrakulturalno) razumijevanje, kao i kreativnost unutar dotične kulture. Kulturi je bitno svojstvena otvorenost, kako prema daljnjem svome razvoju, tako i prema drugim kulturama, iz kojih uzima, ali kojima i daje. Um nije ograničen ovim ili onim svojim ostvarenjem.¹⁵

1.4. Zaključak

Izlučimo iz ovih razmatranja sljedeće tri ključne točke (prvu, o selektivnosti halucinatorova povlaštena pristupa vlastitim halucinacijama, drugu, o samim tim halucinacijama kao objektima, a ne tek trenutačnim iskustvima i, treću, o bitnoj javnosti kategorija u okviru kojih izvještaj o halucinacijama biva formuliran).

¹⁴ Zanimljiv pristup ovoj temi razradio je Husserl u raznim svojim djelima (usp. o tom npr. Dan Zahavi, *Husserl's Phenomenology*, Stanford University Press, Stanford, 2003., str. 31–35.

¹⁵ Srodan stav nalazimo, primjerice, i u fra Karla Balića – usp. o tom npr. Dario Škarica, Balićev pristup, *Crkva u svijetu* 55 (2020.) 1, str. 25–46.

Halucinatorov pristup (vlastitoj) halucinaciji ujedno je i povlašten i selektivan (ovisan kako o trenutnoj halucinatorovoj organskoj ili mentalnoj dispoziciji, tako i o trajnoj formaciji njegova uma). U tom smislu, ne bi bilo primjereno držati halucinatora apsolutnim i neupitnim autoritetom kad je riječ o njegovim halucinacijama (kao o pojavama kojima nitko drugi ne može izravno pristupiti, osim njega sama). Činjenica da halucinator ima povlašten pristup svojim halucinacijama ne znači da je njegov pristup (tim istim halucinacijama) ujedno i neutralan.

Halucinaciju nije moguće svesti na trenutačno iskustvo. S promjenom fokusa trenutačno iskustvo nestane, ustupivši mjesto novom trenutačnom iskustvu. Trenutačno iskustvo nema stalnosti, da bismo ga mogli pretraživati. Možemo ga se samo sjećati. Halucinacija je međutim stalna, možemo je pretraživati, fokusirati se sad na ovaj, sad na onaj njen dio ili aspekt. S promjenom fokusa ona ne prestaje postojati i ne ustupa mjesto nekoj novoj halucinaciji, nego ostaje sve vrijeme jedna te ista (u mijeni trenutačnih iskustava). U tom smislu možemo je držati objektom (koji pretražujemo), premda ne i fizičkim objektom.

Kategorije u okviru kojih nastaju pojedine misli nekoga uma (individualnoga) javne su, misaono dostupne svima, svakome (individualnome) umu, unutar iste kulture ili izvana, iz neke druge kulture (perspektive). Ta javnost kategorija, u okviru kojih formuliramo svoja izvješća o pojedinim pojavama (percepcijama, halucinacijama itd.), preduvjet je same mogućnosti izvještavanja. Izvještaj formuliran u kakvim privatnim kategorijama, koje bi bile dostupne samo izvjestitelju i nikome drugome, nitko drugi ne bi ni mogao shvatiti (osim izvjestitelja sama), tako da takav izvještaj nikoga zapravo ne bi ni mogao izvijestiti, ni o čemu, pa u tom smislu on zapravo i ne bi bio izvještaj.

2. SPONTANI IZVJEŠTAJ

Izvještaj o halucinaciji može biti ciljan, usmjeren na neki unaprijed definiran njen aspekt ili dio. Tako Lullin izvještava o veličini marame koju halucinira nekad negdje u daljini, među dalekim (percipiranim) stvarima, nekad tu, pred sobom, nadohvat ruke.¹⁶ Unaprijed, dakle, usmjerava svoju pažnju na taj

¹⁶ Usp. Douwe Draaisma, *Disturbances of the Mind*, Cambridge University Press, New York, 2009., str. 13.

aspekt haluciniranog objekta, na njegovu veličinu, zanemarujući druge njegove aspekte (boju, oblik itd.). Njegov je izvještaj dakle planski (a ne spontan), ima svoju unaprijed definiranu metu.

Ciljani su izvještaji tipični za znanstveno istraživanje halucinacija. Primjerom, ffytche sa svojim suradnicima 1998. godine istražuje neuralni supstrat pojedinog sadržajnog aspekta halucinacije (npr. je li ona u boji ili u crno-bijelom spektru, jesu li halucinirana lica ili stvari ili neka tekstura itd.). Ispitanici, dakle, u okviru tih istraživanja, izvještavaju o dotičnom aspektu halucinacije, zanemarujući druge njene aspekte (što sadržajne, što događajne). U okviru nekih drugih znanstvenih istraživanja, ispitanici će, prema unaprijed definiranim uputama, izvještavati možda samo o događajnom aspektu halucinacije (npr. signalizirajući njen početak i svršetak), zanemarujući njen sadržaj.¹⁷

Ti su izvještaji, dakle, ciljani i planski, s unaprijed definiranom svojom metom, već prema ciljevima cjelokupna dotičnog znanstvenog istraživanja.

U ovom odsječku, međutim, tema našeg razmatranja neće biti takvi, ciljani izvještaji o halucinacijama, nego oni njima suprotni, tipičniji za kliničku praksu, koji nisu unaprijed, planski usmjereni prema nekom određenom aspektu ili dijelu dotične halucinacije, nego su spontani, tako da halucinator sam, spontano odlučuje o čemu će sve izvijestiti u vezi s dotičnom svojom halucinacijom, bez ikakva prethodnog plana, bilo svoga, bilo liječnikova, znanstvenikova itd. Dva ćemo takva, spontana izvještaja razmotriti, s obzirom na njihovu pouzdanost¹⁸ i s obzirom na njihov predmet, je li to samo halucinacija, u svome sadržajnome i događajnome aspektu, ili je taj predmet možda i širi od same halucinacije, njena sadržaja i događajnog karaktera.¹⁹

¹⁷ Usp. npr. D. H. ffytche, R. J. Howard, M. J. Brammer, A. David, P. Woodruff i S. Williams, The anatomy of conscious vision: an fMRI study of visual hallucinations, *Nature Neuroscience* 1 (1998.) 8, str. 738, 740–741; Dominic H. ffytche, Visual hallucinatory syndromes: past, present, and future, *Dialogues in Clinical Neuroscience* 9 (2007.) 2, str. 182–183; Dominic H. ffytche, The hodology of hallucinations, *Cortex* 44 (2008.) 8, str. 1069.

¹⁸ Pri razmatranju njihove pouzdanosti držim se kriterija istaknutih u: Dario Škarica, Pouzdanost izvještaja o bonnetovskim halucinacijama, *Služba Božja* 61 (2021) 2, str. 164–187.

¹⁹ U oba slučaja posrijedi je Bonnetov sindrom, za koji su tipične halucinacije isključivo vizualnoga sadržaja i halucinatori u pravilu mentalno zdravi, ali slabovidni ili sasvim slijepi. O Bonnetovu sindromu usp. npr. Ali G. Hamedani i Victoria S. Pelak, The Charles Bonnet Syndrome: A Systematic Review of Diagnos-

2.1. Glasnici smrti

Opis. U domu za starije i nemoćne osobe, u kojem je boravila, Rosalie se intenzivno družila sa Spikeom. Spike je bio veseo čovjek, sklon šali, pjesmi i čavrljanju. Kad je iznenada umro, Rosalie je bila utučena i neutješna, očajna, bez apetita i bez volje i za čijim društvom. U takvom su joj se stanju počeli pojavljivati glasnici smrti: pet ili šest visokih ljudi, koji su stajali oko njena kreveta, nijemi i nepomični, u tamnim smeđim odijelima, s tamnim šeširima na glavi, što su bacali sjenu na njihova lica, tako da im nije mogla vidjeti oči, ali je ipak osjećala da je gledaju, zagonetno i svečano, osjećajući također kao da je njena postelja postala samrtnom posteljom i kao da su te zloslutne pojave zapravo glasnici njene smrti.²⁰

Ti glasnici smrti izgledali su (u pojavnom smislu, vizualno) sasvim stvarno, ali Rosalie ipak u njihovu stvarnost nije vjerovala. Naprotiv, znala je da, pruži li ruku prema njima, neće ih dodirnuti, nego će rukom proći kroz njih kao kroz prazan prostor. Ipak, koliko god motivirana to i učiniti, nešto ju je blokiralo.²¹

Pouzdanost. Ovaj opis glasnika smrti sastavljen je prema Sacksovu opisu.²² Sacksov opis, međutim, temelji se zacijelo na onom što je o glasnicima smrti izvijestila sama Rosalie. Sacks, naime, nije mogao sam znati da je Rosalie imala halucinacije, niti što je ona u tim halucinacijama vidjela i gdje, i što je pritom osjećala (da je ti ljudi gledaju i da su glasnici njene smrti, da je njen krevet zapravo samrtna postelja itd.). On nije mogao izravno znati ni vjeruje li Rosalie u stvarnost tih pojava (glasnika smrti) ili ne vjeruje, kao što nije mogao izravno znati ni za njen motiv da njihovu nestvarnost dokaže tako da rukom prođe kroz njih kao kroz prazan prostor. Te pojave i osjećaji, to nevjerovanje i taj motiv privatnog su karaktera, o njima nitko ne može imati izrav-

tic Criteria, *Current Treatment Options in Neurology* 21 (2019.) 9/41, str. 1–13; Geoffrey Schultz i Ronald Melzack, The Charles Bonnet syndrome: 'phantom visual images', *Perception* 20 (1991.) 6, str. 809–825; Takeshi Terao, The Present State of Charles Bonnet Syndrome, *Psychogeriatrics* 2 (2002.) 1, str. 6–14; Lauren O' Farrell, Sandra Lewis, Amy McKenzie i Lynda Jones, Charles Bonnet Syndrome: A Review of the Literature, *Journal of Visual Impairment and Blindness* 104 (2010.) 5, str. 261–274.

²⁰ Usp. Oliver Sacks, *Hallucinations*, Picador, London, 2012., str. 20–21 (u daljnjem tekstu služim se kraticom Sacks, *Hallucinations*).

²¹ Usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 21.

²² Usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 20–21.

na znanja, osim same Rosalie. Ništa, dakle, o tome svemu Sacks ne bi znao da ga nije izvijestila sama Rosalie.

Njen izvještaj, međutim, bio je vjerojatno retrospektivan, s razmjerno neznatnim vremenskim odmakom od same pojave. Glasnike smrti Rosalie je halucinirala iterativno tijekom tri tjedna.²³ Po svoj prilici Sacksa je o njima izvještavala tijekom ta ista tri tjedna, ali ne i simultano, za vrijeme samih halucinacija. Vremenski razmak od pojave do izvještaja, dakle, nije bio znatan. Možemo stoga izvještaj držati pouzdanim, tim više što je Rosalie u mentalnom pogledu sasvim zdrava, bez ikakvih naznaka demencije, psihoze i sl.²⁴

Pritom, sadržaj halucinacije ne zahtijeva nikakve posebne kompetencije, koje Rosalie možda i ne bi imala. Možemo, dakle, i u tom smislu njen izvještaj držati pouzdanim. Nadalje, Rosalie je izvorni govornik jezika na kojem izvještava, u jezičnom pogledu, dakle, neprijeporno kompetentna. Konačno, Rosalie nema motiva lagati o svojim halucinacijama, tako da nemamo razloga sumnjati u iskrenost njena izvještaja.

No na pouzdanost izvještaja upućuje i dojam koji je halucinacija ostavila na Rosalie.

Dojam. Pojava glasnika smrti zacijelo je bila izrazito dojmjljiva, ne toliko svojim sadržajem (bojama, oblicima itd.), koliko svojim značenjem: smrt, glasnici smrti, samrtna postelja, i to smrt same Rosalie (kojoj se ti glasnici i pojavljuju) i njena postelja (u kojoj ona leži, tijekom tih halucinacija) kao postelja smrti i glasnici upravo njene smrti, koji je gledaju, zagonetno i svečano. Bonnetovske su halucinacije obično disocirane od halucinatora, u njima on obično ostaje neprimijećen.²⁵ U ovoj halucinaciji, međutim, halucinatorica ne samo da je primijećena (dapače, gledana, netremice), nego je ona zapravo u samom značenjskom žarištu cijele pojave (halucinacije): sva je pojava svojim značenjem okrenuta upravo prema njoj (Rosalie) i njenoj smrti, što je čini (pojavu, halucinaciju) na poseban način dojmjljivom, znakovitom. K tome, dojam pojačava i duševno stanje u okviru kojega Rosalie halucinira glasnike smrti: utučenost i samoća (osamljenost).

²³ Usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 21.

²⁴ Usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 4–5.

²⁵ Usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 4, 27, 31.

Ponašanje. Rosalie ne vjeruje u stvarnost glasnika smrti. Vjeruje da bi kroz njih prošla rukom kao kroz prazan prostor. Ipak nešto je sprečava da to i učini.²⁶

Proći rukom kroz glasnike smrti kao kroz prazan prostor u ovom bi slučaju bilo ponašanje vođeno vjerovanjem da su oni tek pojava, a ne stvarnost. Blokada koja to ponašanje sprečava svjedoči da pojava glasnika smrti zapravo i nije sasvim bezazlena, nego stvara neki unutrašnji konflikt, neki otpor vjerovanju da su glasnici smrti uistinu tek pojava. Čak sam poticaj na dokazivanje nestvarnosti glasnika smrti (prolaskom ruke kroz njih kao kroz prazan prostor) svjedoči o tom da vjerovanje u njihovu nestvarnost nije sasvim sigurno – čemu provjera i dokaz, potvrda, ako je sve sasvim jasno.

Kao da se Rosalie zapravo ne želi uvjeriti u nestvarnost glasnika smrti, kao da se dokaza boji. Kao da bi se tim dokazom raspršila i zadnja iluzija. Oprostiti se od glasnika smrti kao da bi za Rosalie značilo definitivno se oprostiti od Spikea, samim tim na neki način i od sebe same, Spikeu intimno još uvijek izrazito privržene.

Riječ. U svome izvještaju o glasnicima smrti Rosalie tematizira ljude koje u toj halucinaciji vidi i njihova odijela, šešire, lica, oči i pogled – dakle, ne samo ono što vidi (ljude, odijela, šešire i lica) nego i ono što ne vidi: njihove oči i pogled.²⁷ Druhim riječima, pri izvještavanju o glasnicima smrti Rosalie nije 'pozitivistički' vođena isključivo pojavom nego i njenim značenjem („to su moji glasnici smrti, koji gledaju u mene, ako im pogled i ne vidim, ni pogled ni oči, zaklonjene sjenom njihovih šešira“).

Rosalie pritom podvodi te ljude pod kategoriju glasnika smrti. Ta kategorizacija izraz je temeljnog značenja cijele pojave, kojim su prožete i sve izvještajne atribucije i predikacije. Glasnicima smrti Rosalie atribuirala ili predicira visinu, nijemo i nepomično stajanje, zagonetan i svečan, ozbiljan, dostojanstven pogled, zloslutnost; njihovim odijelima i šeširima pridijeva tamnu boju.²⁸ Svi su atributi i predikati dakle u istom tamnom, sumornom tonu, primjerenu temeljnom značenju same pojave u cjelini, što slijedi zapravo iz temeljnog raspoloženja tih tjedana utučene i neutješne same halucinatorice, Rosalie.

²⁶ Usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 21.

²⁷ Usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 20–21.

²⁸ Usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 20–21.

No, izvještaj tematizira i jedan stvarni objekt, krevet (u kojem Rosalie leži), koji – premda stvaran – biva na značenjskoj razini uvučen u pojavu, postavši samrtnom posteljom.²⁹ Pojava dakle – halucinacija, u koju Rosalie ne vjeruje – ipak nije sasvim odvojena, disocirana od stvarnosti, nego prodire u nju, prožima je svojim tonom i značenjem. Nije dakle sasvim bezazlena.

Ukratko, izvještaj o glasnicima smrti čini se da je primarno vođen temeljnim značenjem te pojave u cjelini, a ne pojedinim njenim dijelovima i detaljima, među kojima Rosalie zapravo bira one značenjski relevantne, na njih se fokusira, njih ističe, tematizira, ostale zanemaruje. Svrha njena izvještaja nije dakle ta da prenese svu pojavu, u svakom njenu detalju, nego da priopći cjelinu njena značenja, konkretiziranu kako u onim značenjski relevantnim dijelovima njena pojavnog sadržaja, tako i izvan tog sadržaja, u nekim stvarnim objektima, kojima ona daje posebno značenje (npr. značenje samrtne postelje).

2.2. Profesor

Opis. Umirovljeni sveučilišni profesor, hospitaliziran zbog slomljenog kuka, vidio bi katkad, dok bi ga bolničarka gurala u njegovim kolicima kroz hodnik, razne ljude kako im stoje na putu. Imajući na pameti činjenicu da je sklon halucinacijama i ne uspijevajući sam razabrati koje od tih ljudi doista vidi, a koje samo halucinira, tj. koji od njih stvarno postoje, a koji su samo utvare, odlučio je u svakom pojedinom slučaju pričekati hoće li bolničarka dotičnu osobu zamoliti da im oslobodi prolaz: ako bi je zamolila, značilo bi to da ta osoba stvarno postoji, a ako je ne bi zamolila, značilo bi to da ta osoba, zapravo, ne postoji, nego mu se samo utvara. I naravno, točno onako kako je profesor i očekivao, zamoljene bi osobe reagirale na molbu i uklonile se u stranu, dok bi kroz nezamoljene osobe i profesor i kolica i bolničarka prošli kao kroz prazan prostor.

Pouzdanost. O profesorovim 'hodničkim' halucinacijama izvještava sasvim ukratko Teunisse, oslanjajući se na sam profesorov izvještaj, koji je bio, očito, retrospektivan.³⁰ Pritom Teunisse ne informira o vremenskom odmaku – koliko je vremena prošlo od samog događaja (pojave, halucinacije) do profesorova izvještaja

²⁹ Usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 20–21.

³⁰ Usp. Robert J. Teunisse, Charles Bonnet Syndrome, Insight and Cognitive Impairment, *Journal of the American Geriatrics Society*, 45 (1997.) 7, str. 892.

o njemu – ali sâm očito ni najmanje ne dvoji o vjerodostojnosti profesorova izvještaja. Možemo se dakle osloniti na Teunisseov autoritet³¹ i držati profesorov izvještaj pouzdanim, tim više što na njegovu pouzdanost upućuje i dojam vezan uz same profesorove ‘hodničke’ halucinacije.³²

Dojam. Profesorove ‘hodničke’ halucinacije nisu dojmljive u tom smislu da bi, poput Marlonovih uljeza, prestravile,³³ niti na taj način da bi, poput glasnika smrti, tištale. Naprotiv, same po sebi one su emotivno neutralne, prazne, neuzbudljive, ali je ipak uz njih vezan moment koji plijeni pozornost, ostavlja dojam – naime, dosjetka. Trenutak u kojem se profesor dosjetio kako da utvrdi koje su osobe stvarne, a koje tek halucinirane, trenutak je razrješenja jedne dvojbe, kolike-tolike, trenutak uspjeha, praćena radošću, euforijom (kolikom-tolikom), usklikom (Heureka!), makar i unutrašnjim, intimnim, a ne naglas. Ta je dosjetka (i radost uz nju vezana) u žarištu profesorova sjećanja. Nije ono dakle blijedo, nego živo, prožeto određenim emotivnim nabojem. Neće stoga ni tako brzo izblijedjeti, kao ona emotivno prazna sjećanja na događaje koji nam ništa ne znače. Izvještavajući Teunissea o toj svojoj dosjetki, a u tom kontekstu i o svojim ‘hodničkim’ halucinacijama, uz koje je ona vezana, profesor ju je očito držao još uvijek vrijednom spomena, važnom, i još uvijek je se živo sjećao, kao i samih tih halucinacija. Utoliko je i njegov izvještaj, utemeljen na tom živom sjećanju, zacijelo i pouzdan, vjerodostojan, barem u onom bitnome.

Riječ. Što se tiče samog sadržaja ‘hodničkih’ halucinacija, tema je profesorova izvještaja jedna jedina: ljudi (koje u hodniku ‘vidi’). Pritom on te ljude ne podvodi ni pod koju kategoriju, niti im išta predicira (ili atribuirira), osim da mu stoje na putu (njemu i bolničarki). Profesorov je izvještaj krajnje štur (kad je o samoj pojavi riječ, njenu sadržaju). Svejedno, na svoj način, taj je izvještaj pun, cjelovit, jer u njegovu središtu zapravo i nije sam sadržaj pojave, nego njeno značenje (u danoj situaciji), njen karakter: jesu li ti ljudi stvarni ili nestvarni, tj. koji su od njih

³¹ Istaknimo pritom da je Teunisse neprijeporno zaslužan, renomiran i utjecajan istraživač Bonnetova sindroma.

³² Jasno, pouzdanosti profesorova izvještaja pridonosi i činjenica da je on mentalno zdrav, kao i predmetna, odnosno jezična njegova neprijeporna kompetentnost, konačno, i izostanak bilo kakva razloga za sumnju u njegovu iskrenost.

³³ O Marlonovim uljezima (robijašima, zločincima, ubojicama s krvavim nožem u ruci, usred noći) usp. Sacks, *Hallucinations*, str. 31.

stvarni, a koji nestvarni, i kako se prema kojem od njih ponašati, kao prema stvarnome čovjeku ili kao prema pukoj pojavi, utvari, praznom prostoru.

Ponašanje. Profesorovo ponašanje prema tim 'ljudima' vođeno je stavom koji on prema njima zauzme. U početku to je stav dvojbe (jesu li stvarni ili nestvarni), ali i stav povjerenja u bolničarku, njeno vizualno iskustvo i ponašanje, tako da profesor ništa ne poduzima (ne upozorava bolničarku na ljude koje vidi). Nakon prolaska kroz te ljude kao kroz prazan prostor, to je stav sigurnosti, znanja (da su posrijedi tek utvare), tako da profesoru ne preostaje drugo do eventualno o njima izvijestiti (ako ne samu bolničarku, onda recimo, Teunissea).

Pojava dakle nije sama, izoliran događaj u mentalnom životu, odvojen od svega ostaloga, nego je ona umrežena, utkana u taj život, bitno povezana s drugim njegovim elementima. Prema njoj zauzimamo određen stav, držimo je stvarnošću ili pukom pojavom, ili možda o njoj dvojimo (je li stvarnost ili samo pojava) itd. Tim stavom dvojbe ili vjerovanja, znanja itd. određeno je naše ponašanje prema njoj – znamo li da je puka pojava, proći ćemo kroz nju rukom ili cijelim tijelom (ili glavom ili kakvim štapom i sl.) kao kroz prazan prostor; dvojimo li o njoj (je li stvarnost ili utvara), oslonit ćemo se na druge (recimo, na bolničarku); itd.

Ukratko, profesor izvještava više o situaciji u kojoj se našao slijedom svojih 'hodničkih' halucinacija i o rješenju kojem se u toj situaciji dosjetio nego o samu pojavnom sadržaju tih halucinacija – dapače, o tom sadržaju izvještava on krajnje šturo (očito, bez ikakve pretenzije na cjelovitost, iscrpnost, u tom, sadržajnom pogledu). Jedna druga cjelina predmet je njegova izvještaja, ona značenjska, doživljajna. Profesorov je izvještaj usredotočen na doživljajno značenje dotičnih halucinacija, na problem u koji ga one dovode i na rješenje tog problema (dosjetku). O tome on izvještava, a ne o pojedinostima pojavnog njihova sadržaja. Svrha je njegova izvještaja cjelina doživljajnog značenja 'hodničkih' halucinacija, o toj cjelini hoće on izvijestiti, što potpunije, a ne o cijelomu njihovu pojavnom sadržaju, u svakom, pa i najsitnijem detalju. Zato njegov izvještaj i može biti krajnje štur, kad je riječ o pojavnom sadržaju dotičnih halucinacija, pa ipak, neprijeporno potpun, cjelovit, kad je riječ o njihovu doživljajnom karakteru – izabравši, naime, iz tog sadržaja samo onaj doživljajno relevantan dio, koliko god oskudan bio, sve ostalo zanemariвši kao značenjski (i izvještajno) irelevantno.

2.3. Empatija

U svemu onom doživljajno irelevantnom, što nije ni uključeno u izvještaj, recipijent (primatelj izvještaja) može halucinaciju zamisliti i sasvim drukčijom nego što ona zapravo jest. Bitno je samo da on ne pogriješi u doživljajnom značenju te halucinacije. Pogriješi li u tome, izvještaj nije uspio, primatelj ga nije shvatio. Pogriješi li u bilo čemu drugome, izvještaj je svejedno uspio (pod uvjetom da je primatelj shvatio značenje dotične halucinacije).

Osobe i 'osobe' (one stvarne, percipirane, viđene, i one nestvarne, halucinirane, 'viđene') na putu (i 'na putu') profesoru i bolničarki zamišljam (kao primatelj profesorova izvještaja) možda i sasvim drukčije nego što ih je on sam vidio i 'vidio'. Svejedno, da bi izvještaj uspio, ne moram profesora pitati o pojedinim detaljima, kako bi slika u mom umu bila u svemu vjeran odraz pojave koju je on vidio, odnosno 'vidio'. Bitno je da ispravno shvatim značenje tih pojava, tj. da su posrijedi ljudi ili 'ljudi' što stoje na putu profesoru i bolničarki, ne moram te ljude i 'ljude' u svojoj imaginaciji vjerno odslikati, svakog pojedinog, s bradom ili bez brade, uspravna ili pogrbljena, namrštena ili nasmiješena, visoka ili niska, smeđih ili crnih očiju, debela ili mršava itd. Bitno je samo to da ispravno shvatim situaciju u kojoj se profesor našao s pojavom tih osoba i 'osoba', način na koji je on njihovu pojavu doživio, jer to i jest svrha njegova izvještaja, shvaćanje (značenja, doživljaja), a ne vizualna replika tih pojava u recipijentovoj mašti, što vjernija.

Ukratko, nije bitna sposobnost da, kao primatelj izvještaja, zamislim točno ono što je izvjestitelj vidio (bilo u svojoj percepciji bilo u svojoj halucinaciji), nego je bitna sposobnost da se što cjelovitije uživim u izvjestiteljev doživljaj dotične pojave (percepcije, halucinacije) i da u tom okviru što bolje shvatim njeno konkretno značenje. Drugim riječima, pri spontanom izvještaju nije toliko bitna imaginacija (vizualna), usmjerena na sadržaj pojave, koliko empatija (kognitivna),³⁴ usmjerena na doživljaj (s kojim tek pojava biva primijećena, u ovom ili onom konkretnom njenu značenju).³⁵

³⁴ O pojmu kognitivne empatije usp. Simon Baron-Cohen, *Autism and Asperger Syndrome*, Oxford University Press, New York, 2008., str. 62.

³⁵ Neprimijećena, pojava ne bi mogla biti predmetom izvještaja – usp. o tom Dario Škarica, Pouzdanost izvještaja o bonnetovskim halucinacijama (u tisku).

ZAKLJUČAK

Izvještaj o halucinaciji bira svoj predmet: onaj u danom kontekstu relevantan njezin dio ili aspekt. Pritom, u okviru ciljanoga izvještaja razlika između relevantnoga i irelevantnoga unaprijed je, planski definirana ciljem dotičnoga znanstvenog (ili neznanstvenog) istraživanja, dok je u okviru spontanoga izvještaja ta razlika definirana spontano, unutar sama halucinatorova (spontana) doživljaja dotične halucinacije. Taj izabrani dio ili aspekt dotične halucinacije (unutar nje same privatan) izvjestitelj podvede pod određene javne (svima dostupne) kategorije. To je ključni moment kad je riječ o samoj mogućnosti izvještaja o halucinacijama. Sadržaj halucinacije izvjestiv je u mjeri u kojoj ga je moguće podvesti pod javne, svima dostupne kategorije.

Pritom nije toliko važna imaginacija (vizualna, auditivna itd.), koliko kategorija (i, u slučaju spontanoga izvještaja, kognitivna empatija). Svrha izvještaja nije ta da u primateljevoj mašti proizvede vjernu i potpunu presliku same halucinacije, njena pojavnoga sadržaja, nego da primatelj shvati dotičnu halucinaciju, podvevši je pod pravu kategoriju (i, u slučaju spontanoga izvještaja, uživjevši se – kognitivno – u doživljaj koji je ona u halucinatoru izazvala, shvativši dakle, u tom kontekstu, i njeno doživljajno značenje). Nebitno je pritom hoće li ona u primateljevoj mašti biti predočena baš onakvom kakvom ju je 'vidio', 'čuo' itd. sam halucinator. Bitno je da ona bude u primateljevu umu ispravno shvaćena (u svome kategorijalnom i doživljajnom značenju), ako pritom i nije u njegovoj mašti vjerno odslikana.

THE UNDERSTANDING OF REPORTS ON HALLUCINATIONS

Summary

In this paper, the following ideas and theses are elaborated: (1) hallucinations can be, and often are, scanned by the hallucinator, from which it follows that, although nonphysical by their nature, hallucinations nevertheless are objects being scanned (or at least being scannable). (2) Though privileged, the hallucinator's access to his or her own hallucination is not neutral, but selective. (3) While being a competent 'perceiver' of his or her own hallucination, the hallucinator may in many respects be an incompetent reporter on its content. (4) What makes a report on

a hallucination possible (despite the fact that the very hallucination is, by its nature, private) is the public nature of the categories under which it is subsumed within the report. (5) Reports on hallucinations may be directed or free. (6) The main object of free reports on hallucinations is to convey the situational meaning of the hallucination and the lived experience of it, rather than its phenomenal content. (7) It is primarily cognitive empathy (rather than imagination) that makes our understanding of free reports on hallucinations possible.

Key words: reports on hallucinations; privacy of hallucinations; publicity of mind; nonphysical objects; privileged access; cognitive empathy.